

DERLEME MAKALE / REVIEW ARTICLE

DOI: 10.52122/nisantasisbd.1105710

SEKÜLERLEŞME TEORİLERİ MERCEĞİNDEN GELİR EŞİTSİZLİĞİ VE TOPLUMSAL STATÜ**Dr. Öğr. Üyesi Barış BAŞARAN****Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Sosyoloji Bölümü

e-posta: baris.basaran@msgsu.edu.tr

ORCID 0000-0001-7048-7713

ÖZ

Bu çalışmada aşağıdaki hipotezler çerçevesinde özetlenebilecek bir sekülerleşme-gelir eşitsizliği bağıntısı öne sürülmekte ve bu ilişki literatürde mevcut araştırmalar üzerinden toplumsal statü algısı bağlamında tartışılmaktadır. Sekülerleşme özellikle mikro düzeyde, modernleşme ile koşut (tarihsel) ve örtüşen (güncel) bir süreçtir. Sekülerleşme süreci varoluşsal güvenlik düzeyi ile nedensel bir ilişki içerisinde ilerlemektedir. (Güvenli Sekülerleşme Yaklaşımı) Sekülerleşme ile gelir eşitsizliği düzeyi (GINI) arasında olumsuz bir korelasyon mevcuttur. Bu durum ilk hipotezle doğrudan açıklanamayan sekülerleşme düzey farklarını açıklayabileceği gibi modernleşme ile sekülerleşme bağıntısına daha isabetli bir biçimde hitap edebilen siyasi modernleşme dinamiğini öne çıkarmayı gerektirir. Varoluşsal güvenlik ile sekülerleşme arası etkileşim çağdaş toplumlarda dinin süregiden bilişsel (duygusal) ve toplumsal işlevselliklerinin hayatiyetiyle açıklanabilir. Güvenli sekülerleşme kuramcıları bu etkileşimi salt bilişsel boyutla ele almış ve güvencesiz koşullarda dini inançların bireylere denetim ve öngörü duygulanımı veren; teskin edici, kaygı giderici işlevi üzerinden açıklamakla yetinmişlerdir. Ancak bu bilişsel (duygusal) etkileşime ilave olarak dinin eşitsiz toplumlarda önemini arttıran, bir diğer psikososyal işlevi statü yetersizliği duygularını teskin eden, özsaygı pekiştirici, olumlu benlik değerlendirme katkısı da öne sürülebilir. Toplumsal Statünün keskin karşıtlıklarla tanımlandığı eşitsiz toplumlarda dinsel statü atfedici katkısı ön plana geçer görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: gelir eşitsizliği, sekülerleşme teorisi, güvenli sekülerleşme, statü yoksunluğu, statü kaygısı**Jel Kodları:** L26, O18, R11, B21.**SOCIAL STATUS AND INCOME INEQUALITY THROUGH THE LENS OF SECULARIZATION THEORIES****ABSTRACT**

In this study, we propose a correlation of secularization with income inequality summarized by hypothesis lined up below and discuss this by way of research in literature in question within the context of social status perception: Secularization, especially in micro levels is a process parallel (historical) and overlapping (contemporary) with modernization. Processes of secularization proceeds in a causal relation to the levels of existential Security. (Secure Secularization Approach) There is a negative correlation with secularization and levels of income inequality.(GINI) This can account for different levels of secularization which cannot directly be accounted with the first hypothesis and necessitates to highlight the dynamics of political modernization. The interaction of existential security with secularization can be explained with reference to religions critical cognitive (emotional) functionality in contemporary societies. Theorists of secure secularization seems to be too much relying on cognitive dimension and content themselves with an explanation for, soothing stress relief functions of religious beliefs for persons in insecure conditions. However, in addition to this, one can equally argue for other psychosocial functions which becomes more important in unequal societies, that is relieving feelings of status deficit, building self esteem and positive self-evaluations. In Inequal societies where the social status is defined in contrasting terms, religiosity with its status attributive contribution seems to be at the forefront.

Keywords: Income Inequality, secularization theory, secure secularization, status Deficit, status Anxiety**Jel Codes :** L26, O18, R11, B21**Geliş Tarihi/Received:** 19.04.2022**Kabul Tarihi/Accepted:** 06.05.2022**Yayın Tarihi/Printed Date:** 30.06.2022**Kaynak Gösterme:** Başaran, B., (2022). "Sekülerleşme Teorileri Merceğinden Gelir Eşitsizliği ve Toplumsal Statü". *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(10) 129-142.

GİRİŞ

Modern toplumlarda dinin sosyal yaşamdan istikrarlı olarak geri çekilişine dair tespitler on dokuzuncu yüzyıldan itibaren birçok düşünürün ve ilk sosyologların yapıtlarında karşımıza çıkıyor olsa da esasen bu gelişmenin modernleşme süreçleriyle ilişkisini kurup açıklamaya yönelik modeller bütünü olarak Sekülerleşme Teorisi'nin sosyoloji yazınında belirişi İkinci Dünya Savaşı sonrasında bulur. Moderniteye asli süreçler olarak sürekli artan Akılcılaştırma ve İşlevsizleşme olgularından hareket eden bir dizi kuramcı toplumların modernleşme süreçleri boyunca sekülerleşmekte oluşlarını bilimsel düşüncenin gelişimi (Berger, 1967) ve ilerleyen modern ekonomilerin gittikçe karmaşıklaşan işbölümü ve uzmanlaşma dizgeleri üzerinden dinin toplumsal işlevselliğini daraltan Toplumsal Farklılaşma (Wilson, 1966; Luckmann, 1967; Dobbelaere, 1981; Bruce, 2002) dinamiklerini öne çıkararak açıklarlar. Tek bir argümana indirgenildiğinde sekülerleşme teorisyenlerinin hipotezinin (dinamikler arasında farklı ağırlıklar ile formüle edilse de) “Sanayileşme, Kentleşme ve Bilimsel düşüncenin gelişim ve yaygınlaşması olarak modernleşme süreçlerinin ilerleyişi doğrultusunda toplumların istikrarlı olarak sekülerleşecekleri” öngörüsünü içerdiğini söylemek yanlış olmaz. ¹

Toplumların sekülerleşiyor oluşlarının kuşatıcı bir tanımı Steve Bruce'un sekülerleşme tanımı üzerinden ele alınabilir. Ona göre, sekülerleşme “ (a) devlet ve ekonomi gibi dini olmayan rol ve kurumların işleyişinde dinin azalan önemi (b) dini rol ve kurumların toplumsal konumunda gerileme ve (c) insanların dini pratiklere katılım, dinsel inanç sergileme ve yaşamlarının diğer yönlerini bu inançlar doğrultusunda idame ettirmek düzeylerinde azalma ile kendisini gösteren bir toplumsal durum” olarak tanımlanabilir. (Bruce, 2002: 3)

Kavramın çok boyutlu içerimleri ve kimi yazında bunlardan bir ya da birkaçını temel alarak yapılan analizler kavramın tutarlılığını tartışmaya açmış özellikle sekülerleşme teorisinin evrensel açıklayıcılığını eleştiren sosyologlarca birbirleriyle zorunlu olarak koşut ilerlemeyen süreçler doğrultusunda yeni okumaların gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Örneğin Jose Casanova, sekülerleşme için ilki, “(çoğunlukla kilise kurum ve dini normlarından bir özgürleşme olarak anlaşılan), seküler alanların dinden farklılaşması” ikincisi, “dini inanç ve pratiklere katılımın azalışı” ve son olarak “dinin özelleşmesi” olarak üçlü bir analitik ayrıma giderken bunların Avrupa özelinde tarihsel olarak birlikte işlemelerine karşın, bu durumun Avrupa dışı dünyaya genelleştirilemeyeceğini savunur ve üç süreci genel bir modernizasyon sürecinin yapısal olarak birbirleriyle bağıntılı unsurları olarak görmektense her birinin ayrı ayrı ve tarihsel olarak olumsal dinamiklere sahip gelişmeler olarak ele alınmasını önerir. Nitekim ona göre ilkinin görece yaygınlığına karşın gerek Amerika Birleşik Devletleri'nde gerekse batı dışı toplumlarda son iki eğilim geçersizdir (Casanova, 1994, 2013).

Bize göre, kavrama dair anlamsal karışıklığı giderecek ve farklı unsurları arasındaki nedensel bağıntıları tartışmaya imkan verecek bir tasnif Karel Dobbelaere'yi (Dobbelaere, 2004) takiben Mikro ve Makro Sekülerleşmeler olarak yapılabilir.² Dobbelaere'de mikro sekülerleşme, Casanova'nın üçüncü sürecine tekabül eden, bireylerin dini inanç ve mensubiyet beyanları ile davranış düzeylerini tanımlamaktadır: “Bir toplumda bireyler neye inanır?” “Kendilerini hangi din ya da inançla kimliklendirir?” ve “Toplumsal eylemleri ne ölçüde beyan edilen inançlarını yansıtmaktadır?” Bu düzey, bireylerin din ve inançlarla olan ilişkilene biçimlerini gösterdiği

¹ Bu dinamiklerin karşılıklı etkileşimleri doğrultusunda ayrıntılı olarak çözümlendiği bir çalışma için bkz. (Ertit, 2018)

² Dobbelaere bir ara düzey olarak, Mezo ya da Örgütsel Sekülerleşme'yi önerir ve kimi din ve kiliselerin, modern zamanlarda organizasyon ve doktrin boyutlarında dünya ile uyum sağlama doğrultusunda geçirdikleri dönüşümleri tartışır. Konumuzla doğrudan ilişkisi olmayan bu düzey için bkz. (Dobbelaere, 2004:105/137)

ölçüde Bireysel Sekülerleşme olarak adlandırılabilir. Makro yahut Toplumsal Sekülerleşme ise esasen Sekülerleşme Teorisyenlerinin ekseriyetle belirleyici dinamik olarak tartıştıkları, modernleşme ile birlikte bireysel düzey üzerinde sekülerleştirici etkide bulunduğu varsayılan temel düzeydir. Bu düzeyin nesnesi toplumsal kurumlar olarak anlaşılabilir. Dobbeelare'e göre Modernizasyon süreçleri "dini sistemleri" "diğer sistemlerden" gittikçe daha fazla ayırıştırarak onları sekülerleştirirken dolaylı bir biçimde onların bireylerin toplumsal yaşamları üzerindeki hayati işlevselliğini geçersiz kılmaktadır (Dobbeleare, 2004). Bu perspektifle modern öncesi ve sonrası toplumlarda toplumsal kurumların görece konumlanışlarında gerçekleşen değişimler dikkate alınmalıdır. Dinin modern öncesi toplumlarda neredeyse diğer tüm kurumları düzenleyen, norm ve biçimlerini yasalastıran hatta kimi örneklerde işleyişleri için personel ve kaynak temin eden başat bir konuma sahip olduğundan bahsedilebilir. Modern toplumlarda ise, din bu öncelik ve aşkınlığını yitirmiş, "bireyleri doğaüstü alan ile ilişkilendirme" temel işlevine doğru çekilerek, diğer alt kurumlardan herhangi biri haline gelerek kapsayıcılık iddiasını yitirmiştir.³ Esasen dinin toplumsal işlevselliğini daraltan ve nüfusun geneli üzerindeki cazibesini yitiriş sonucunu veren temel dinamik de bu Farklılaşma - Özerkleşme dinamiğidir. Bundan dolayı mikro düzeyi ölçen araştırmalarda dinen kayıtsız bireylerin⁴ istikrarlı artışı gözlemlenirken, bu dinamik sıklıkla Toplumsal Farklılaşma ya da Uzmanlaşma dinamiği olarak adlandırılır (Luckmann, 1967, Bruce, 2002).

Toplumsal sekülerleşmenin, bireysel sekülerleşme ya da dini kayıtsızlık ile koşutluğuna dair örnekler modernleşme süreçlerine tarihsel olarak öncülük eden ve günümüz sanayi sonrası toplumları olarak onun ileri düzeylerini sunan Kuzey Avrupa ve kimi uzak doğu toplumlarından verilebilir. Örneğin Birleşik Krallık özelinde, 19'ncü yüzyıl ortalarından itibaren yapılmış bireylerin dini mensubiyet beyanları ile periyodik ayin ve etkinliklere katılımlarını ölçen birçok araştırma mevcuttur. Tarihsel olarak kiliselerin boşalması ile dini mensubiyet beyan etmeyenlerin oranının istikrarlı artışı bu araştırmalarda doğrusal bir eğilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan, en son 2014 yılında, İngiltere ve Galler özelinde yapılan bir araştırma bu sürecin tarihsel bir uğrağına ulaştığını, ilk defa "bir dine mensup olmayanların", "Hristiyanların" oranının iki ülkede de üzerine çıktığını belgelemiştir. Katılımcıların yüzde 48,5'i "Hiçbir dine mensup olmadıklarını" beyan ederken, tüm kilise ve mezhepleri ile Hristiyanlık seçeneği yüzde 43,8'e kadar gerilemiştir (Guardian, 2015). Bu İngiltere özelinde yeni bir evre olsa da esasen Kuzey Avrupa ülkelerinin kimilerinde 1990'ların sonlarından itibaren geçerli olmaya başlayan bir durumdur. Örneğin 2019 Eurobarometer araştırmalarında sürecin ileri düzeylerini veren, İsveç ve Hollanda gibi ülkelerde kendilerini İnançsız ve Ateist olarak tanımlayanların oranı yüzde 50'nin üzerinde çıkmaktadır. Araştırma evrenin batı dışı sanayi sonrası toplumlar olarak Japonya ve Hong Kong'a doğru genişlettiğimizde de benzer sonuçlar karşımıza çıkmakta, bu ülkelerde kendilerini "ateist" ya da "dine uzak" olarak ifade edenlerin toplam oranı yüzde 62 olarak tespit edilmektedir (Gallup/wi, 2017).

³ Buradan hareketle devletin temel metinleri itibarıyla tüm dinlere karşı eşit mesafeye çekilerek, dinen yansızlaşması olarak laikleşme, toplumsal sekülerleşmenin boyutlarından biri olarak Anayasal Sekülerleşme başlığı altında ele alınabilir

⁴ Bu anlamda, bize göre bireysel sekülerleşme göstergeleri olarak bakıldığında bir toplumda kendilerini ateist-inançsız olarak tanımlayanların artışı kadar, toplumda doğaüstüne dair herhangi bir inanç beyan edenlerin bu inanca verdikleri önem ve kavramsallaştırma biçimleri de hesaba katılmalıdır. Dini Kayıtsızlık inancın sosyal sonuçlarının gittikçe azalması ile birlikte, anketlerde sıklıkla karşımıza çıkan ve kimi zaman İnançsızlık karşısında "Maneviyat" göstergeleri olarak yorumlanan "something out there" (yukarıda bir yerlerde bir güç var) ya da "abstract life force" (soyut bir yaşam gücü) gibi müphem, sınırları belirsiz ve dolayısıyla üzerinde çok az düşünülmüş olduğu izlenimi veren doğaüstü tasavvurların kitlesel temsili fenomenini de anlamlandırmaktadır. Dini kayıtsızlık üzerine ayrıntılı bir tartışma için bkz (Bruce 2002, 45-103).

Bu noktada, yukarıda örnekleri verilen ve hemen hepsi zengin, gelişmiş ekonomilere sahip toplumlardan örneklerle karşılaştırıldığında bize istisnai bir manzara sunan ABD örneğine değinmek gerekmektedir. Nitekim, Amerikan toplumu üzerine yapılan araştırmalarda Hristiyanlığın inanç, mensubiyet ve kiliseye katılım boyutlarında muadillerine nazaran güçlü bir biçimde canlılığını koruduğu gözlemlenmektedir. Örneğin güncel bir araştırmada, (Pew, 2015) kendilerini Hristiyan olarak tanımlayanların oranı yüzde 71 olarak gözükürken, “Hiçbir dine mensup olmadığını” beyan edenler yüzde 23’te kalmıştır. Ancak her ne kadar bu istatistiklerin bugün Amerikan dinselliğinin sanayi sonrası toplumlar arasında sekülerleşmeye en dirençli pozisyonu temsil ettiğini gösterdiği doğru olsa da, tarihsel perspektiften sekülerleşme eğilimin, daha yavaş ama aynı ölçüde istikrarlı göstergeleri de mevcuttur. Nitekim, 1950 ölçümünde yüzde 2 olarak tespit edilen “mensup olmayanlar” oranı günümüze kadar artışını sürdürdüğü gibi son 60 yılda ülkede mevcut tüm mezhep ve kiliseler karşılaştırmalı olarak ele alındığında, “dinsizler” en hızlı ve istikrarlı olarak büyüeyebilen biricik topluluğu oluşturmaktadır (Pew, 2012).

Sekülerleşme süreçlerinin diğer sanayi sonrası toplumlara nazaran ABD özelinde bu ölçüde zayıf ve yavaş ilerlemesi nasıl açıklanabilir? Bize göre, sekülerleşme teorilerine son yıllarda yapılan en önemli katkı, diğer hipotezlerinin yanı sıra bu soruya da verdikleri yanıt itibarıyla Pippa Norris ve Ronald Inglehart’ın ortak çalışmalarında karşımıza çıkmaktadır. Güvenli Sekülerleşme yaklaşımı olarak da adlandırılan kuramlarında yazarlar, sekülerleştirici temel dinamik olarak Varoluşsal Güvenlik duygulanımının artışını savlarken daha önceki yazında değinilmemiş modernleşmekte olan toplumlarda Gelir Eşitsizliği olgusunun dinsel tutumlarla olan çarpıcı koşutluğuna da dikkatlerin çevrilmesine neden olmuşlardır (Norris ve Inglehart, 2004, 2007). Çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde Güvenli sekülerleşme yaklaşımının temel hipotezleri açıklanıp, eşitsizlik olgusu ile çarpıcı örneğiyle ABD özelinde karşılaştığımız sekülerleşme düzeyleri arasındaki bağlantı üzerinde durulacaktır.

1. Güvenli Sekülerleşme

Yazarlar küresel ölçekte sekülerleşme düzeylerinin karşılaştırmasına toplumların sektörel sınıflandırmasından hareket ederek başlarlar. Doğal kaynakların işlenmesi olarak birincil sektörlerin belirleyici olduğu, kentleşme oranı ve GSMH düzeyinin görece düşük gerçekleştiği Geleneksel Tarım Toplulukları’nda dini inanç ve dine verilen önem yüksek gözlemlenmektedir. İmalat ve sanayinin ön plana çıktığı Sanayi Toplulukları orta gelir toplumlarını oluştururken, yüksek GSMH düzeylerinin gözlemlendiği, hizmet ve bilgi temelli işkollarının istihdam profilinde baskın hale geldiği gelişmiş ekonomiler ile Sanayi Sonrası Topluluklar karşımıza çıkarlar. Birincil tipten, ikinci ve nihayet üçüncüsüne doğru ilerledikçe sekülerleşme düzeylerinin doğrusal bir biçimde artışını neyle açıklamak gerekir? (Norris ve Inglehart, 2004: 58, F.3:1) Bu soruya verilecek yanıt, sanayi sonrası toplumlar özelinde Amerikan toplumunun en yüksek dinselliği sergiliyor oluşunu açıklayabileceği gibi, aynı gelişmişlik kategorisi içerisinde, dine verilen önem kriterinde kendisini takip eden diğer örneklerle de, örneğin Avrupa içinde, Kuzey ile Güney Avrupa toplumları arasındaki düzey farklarına da hitap edebilecek bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Yazarlar bu eğilimi açıklayacak temel etmen olarak Varoluşsal Güvenlik duygulanımının artışını öne sürer ve bunu “yaşamı tehdit eden risklerin denetim altına alındığı; yaşamın sürekliliği duygusu doğal karşılanarak kanıksanırken, daha güvenli ve öngörülebilir hale geldiğinde duyumsanan güvenlik hissi” olarak tarif ederler⁵ (Norris ve Inglehart, 2004: 13, 17).

⁵ Yazarlar, Varoluşsal Güvenlik endikatörleri olarak BM İnsani Gelişmişlik İndeksi (UNDP, 2002, 2003) ile, Dünya Gelişmişlik İndikatörleri (WDI, 2002) kaynaklı ölçümleri birlikte kullanırlar. “Sosyoekonomik Gelişme”, “Eğitim

Norris ve Inglehart'a göre, küresel düzlemde Varsıl ve Yoksul ülkeler, insani kalkınma düzeyleri ve sosyoekonomik eşitsizlikler itibariyle keskin bir şekilde birbirlerinden ayrılırken bu ayrımı güvenlik ve risklere karşı sigorta mekanizmalarının etkinlikleri itibariyle temel yaşam koşullarında da bir ayrışma takip eder. Geleneksel güvenlik literatürü ulus devletlerin territoryel bütünlük ve istikrarlarına odaklanırken Inglehart ve Norris Varoluşsal Güvenlik kavramsallaştırmalarını, askeri boyutla sınırlı olmayan; yurttaşların güvenliklerini tehdit eden, çevresel yıkım, insan kaynaklı ya da doğal felaketler (deprem, kıtlık, seller, v.b) hatta salgın hastalıklar ve aşırı yoksulluk (fakr-u zaruret) gibi her tür riski içeren daha kuşatıcı bir güvenlik düzeyini tarifeden bir bağımsız değişken olarak önerirler. (Norris ve Inglehart, 2004: 14)⁶ Nitekim, yoksul tarımsal ekonomilere sahip ülkelerde ekseriyetle bebek ölümleri yüksek, ortalama yaşam süresi düşük, açlık ya da açlıkla ilintili hastalıklara karşı tedbirler yetersizdir. Bu toplumlar kıtlık ya da seller gibi iklim kaynaklı felaketlere karşı daha savunmasız oldukları gibi, yurttaşlara temel sağlık, eğitim ve gelir güvencesi temin edebilecek etkili kamu sektörleri mevcut değildir. Yaygın toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, etnik çatışmalar ve siyasi istikrarsızlık zaman zaman “başarısız devletler” haline gelen bu sorunlarla başa çıkmakta yetersiz siyasi yapılarla atbaşı gider. Kuşkusuz tarım ağırlıklı ekonomilerin, orta gelirli sanayi toplumlarına (gelişmekte olan ülkeler) doğru evrilmeleri, bu manzarayı bir ölçüde değiştirecektir. Nitekim sanayileşmeyi takip edecek insani gelişme süreci bu ülkelerde aşırı yoksulluğu giderebildiği gibi yurttaşların gündelik olarak maruz kaldıkları belirsizlik ve riskleri önemli ölçüde azaltır. Böylece modernleşme ile sekülerleşme arasındaki pozitif korelasyonu açıklayacak olan başat dinamik modernleşme ve ekonomik kalkınma ile gittikçe güçlenen, varoluşu tehdit eden risklere karşı güvenlik duygusunun yaygınlaşması olarak görülmektedir Nitekim, Norris ve Inglehart'ın varoluşsal güvenlik ile dinselilik arasında tespit ettikleri bağlantı daha sonra yapılan bir dizi çalışmada da sınanmış kimi örneklerde makro tarihsel dönüşümleri açıklayabildiği tespit edildiği gibi bulguları küçük topluluklar üzerine yapılan kimi çalışmalarla da teyit edilebilmiştir.

Bunlardan biri Yeni Zelanda'da yüzseksenbeş kişinin ölümüyle sonuçlanan Christchurch Depremi sonrası yapılan dinsel tutumlar üzerine araştırmadır (Sibley ve Bulbulia, 2012). 2011 yılında yapılan ulusal düzeydeki araştırmada deprem bölgesinde yaşayan yurttaşların dini tutumlarında çarpıcı bir değişim gözlemlenir. Ülkede son elli yıldır yapılan tüm araştırmalarda tedrici bir sekülerleşme süreci yaşandığı görülmekte ve bu eğilim herhangi bir bölgesel farklılık göstermemektedir. Diğer yandan 2011 tarihli çalışmada ilk kez ülkenin diğer bölgelerinden farklı olarak sadece depremin tecrübe edildiği bölgede bir önceki çalışmada (2009) kaydedilen sekülerleşme eğrisi tersine dönmüş ve dini inanç ve aidiyet beyan eden nüfusun oranı artış göstermiştir.

Varoluşsal güvenliği riske atacak doğal afetlerin buna maruz kalan topluluklarda dinselleşme üreteceği hipotezi, kültüraşırı bir araştırmaca da teyid edilmektedir. Doğal afetlere maruz kalma sıklığı ile dinsel tutumlar arasındaki ilişkiye odaklan çalışmada (Bentzen, 2013) küresel düzeyde, ulusaltı sekizyüz coğrafi alan belirlenmiş; bu alanlarda deprem, tropik fırtına ve yanardağ patlamalarının tecrübe edilme sıklığının dini tutumlara olumlu bir etkide bulunduğu, doğal afet alanlarına yaklaşıldıkça dinseliliğin yükselmekte olduğu tespit edilmiştir. Çalışma daha önce literatürde mevcut, dini tutumların psikososyal dinamiklerine odaklanan bir dizi

ve İletişim”, “Sağlık” ve “Demografi” başlıkları altında 73 ülkeden 18 endikatörü, Dünya Değerler Araştırmasından (1981-2001) “Dini katılım”, “Değerler” ve “İnançlara” dair verilerle karşılaştırırlar. (Norris ve Inglehart, 2004:57)

⁶ Varoluşsal güvenlik ile dini inanç ve değerler arasındaki etkileşimin şematik bir modeli için bkz. (Norris ve Inglehart: 15)

çalışmadan farklı olarak nüfusun çoğunluğunun hristiyan olduğu toplumlarla sınırlandırılmamış, temsil 6 kıtadan ve her dinden toplumlara kuşatmıştır. Genel gelir ve eğitim düzeyleri kadar dini ya da mezhepsel aidiyetin de sonuçlara kayda değer bir etkide bulunmamış olması, kısaca hangi din ya da gelir düzeyinden toplumlar söz konusu olursa olsun potansiyel afet bölgelerinde yerleşik halklar için dinseliliğin diğer coğrafya halklarına nazaran belirgin bir biçimde gücünü korumakta oluşu bize göre, sekülerleşme süreçlerinde kültürler üstü bir dinamik olarak varoluşsal güvenliğin tayin edici etkisine işaret etmektedir.

2. Eşitsizlik ve Sekülerleşme

Diğer yandan yazarlara göre bir toplumda gerçekleşen ekonomik kalkınma ve peşi sıra bilim ve teknolojinin gelişimi ile varoluşsal güvenliği tehdit eden birçok riskin artık denetim altına alınabilir hale gelmiş olması, gerekli olmakla birlikte, varoluşsal güvenliği toplumsal boyutta yagın bir biçimde temin edebilmek için tek başına yeterli bir koşul değildir. Birçok gelişmekte olan ülkede, kentlerde yükselmekte olan ekonomi ve orta sınıflaşmaya, taşra ve gecekondu mahallerinde sergilenen aşırı yoksulluk manzaraları eşlik etmektedir. Latin Amerika'nın Barrio ve Favella, Afrika'nın Bidonvil sakinleri küresel ekonomiye eklenmiş metropollerin varsıl sınıfları ile aynı kentsel mekanlarda karşı karşıya gelirler. Bundan dolayı varoluşsal güvenlik duygulanımı için istihdamın sektörel dağılımı ya da GSMH düzeylerinin yüksekliği ile tanımlanabilecek bir modern-gelişmişlik ölçütüne ilave olarak, ülke içerisindeki gelir dağılımının yapısının da hesaba katılması gereklidir. Varoluşsal güvenlik duygulanımı açısından toplumun total düzeyi, en az o ülkede üretilen zenginlik kadar bu zenginliğin toplumun genelindeki dağılımı tarafından da belirlenmekte, bireysel ya da toplumsal riskler karşısında mevcut sigorta mekanizmalarının kuşatıcılığı güvenlik algısını şekillendirmektedir.⁷

Norris ve Inglehart'ın Amerikan dinseliliğinin görelî gücüne dair açıklamaları da bu hipotezlerinden kaynaklanır. Amerika Birleşik Devletleri gelir eşitsizliği indekslerinde sanayi sonrası ülkeler arasında hemen her zaman ilk sırayı almakta⁸ ve bu konum dinsel tutumlarla küresel ölçekte de güçlü bir biçimde koşutluk sergilemektedir. (Norris ve Inglehart, 2004: 107) Nitekim varoluşsal güvenlik düzeyi ile koşut bir biçimde toplumlarda, toplumsal tabakalaşma dizgilerinde aşağı katmanlara doğru inildikçe genel dinselilik düzeyinin (inanç, aidiyet ve katılım boyutlarında farklı oranlar da tezahür ediyor olmakla birlikte) yükselmekte olduğu sıklıkla gözlemlenir. Bu anlamda gelir düzeyi ile sekülerleşme arasındaki pozitif korelasyon olduğu literatürde genel bir aksiyomdur. Diğer yandan genel olarak gelişmiş sanayi sonrası ekonomilerde, özel olarak da Avrupa'da varoluşsal güvenlik duygulanımının tatmini için, sosyal güvenlik ağlarının desteğine ihtiyaç duyan alt sınıflara doğru inildikçe belirginlik kazanan dinselilik, Amerikan toplumunda aynı zamanda bir orta sınıf fenomeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim gelir ve fırsat eşitliğini temin edecek kamusal mekanizmaların zayıf yapılandığı toplumlarda, toplumların çok daha geniş bir kesiminin kendilerini sosyal ve bireysel riskler karşısında savunmasız duyumsuyor oluşları da şaşırtıcı olmayacaktır. Böylece, gelir eşitsizliklerin keskin biçimde karşımıza çıktığı hemen her örnekte görece eşitlikçi toplumlara

⁷ Doğa üzerinde gittikçe artan denetim ile yaşamın daha güvenli hale gelişini veren bilim ve teknolojinin gelişiminin sekülerleşme doğrutusunda etkisine klasik sekülerleşme teorilerinde (Wilson, 1966) yer verilmiş olduğu doğrudur. Ancak Güvenli Sekülerleşme yaklaşımı, bu risklere karşı benzer düzeylerde gelişmiş toplumlarda, yurttaşlar için farklı düzey ve kuşatıcılıkta güvenlik ve telafi olanağı sunuluyor oluşunu da denkleme dahil edecek, böylece tartışmanın sosyal politika düzlemine girişine kapı aralamış olacaktıdır.

⁸ 2010 tarihli OECD endeksinde 34 ülke arasında ilk 5 sırayı, Şili, Meksika, Türkiye, ABD ve İsrail oluşturmakta, en eşitlikçi toplumlar olarak ise, yine sırasıyla İzlanda, Slovenya, Norveç, Danimarka ve Çekya olarak tespit edilmektedir. Farklı yıl ve kapsamda yapılan araştırmalarda bu sıralama değişiyor olsa da ABD ile birlikte ekseriyetle gelişmekte olan (yeni sanayileşen) toplumların, sıralamanın eşitsizlik kutbuna doğru yoğunlaşık dağılımı sıklıkla karşımıza çıkmaktadır

nazaran yoksulların finansal güvencesizlikleri daha yüksek olduğu gibi, ekonomik hareketlilik ve gelecekle ilgili karşı karşıya kalınan belirsizlikler ölçüsünde varıl sınıflardan bireylerin de daha yoğun bir risk kaygısı taşıyor olduklarını söylemek yanlış olmaz. Nitekim Norris ve Inglehart'a göre profesyonel orta sınıflar da dahil olmak üzere Amerikan ailelerinin birçoğu, işsizlik, kapsayıcı bir özel sigortaya sahip olmaksızın karşı karşıya kalınabilecek sağlık problemleri, suça maruz kalma ve yaşlı bakımı için uzun dönemli ödeme yapmak durumunda kalınması gibi risklerle yüzleşmek zorundadır. Amerikalıların diğer gelişmiş toplumlarla mukayese edildiğinde, sağlık masraflarının sigorta tarafından karşılanıp karşılanmayacağı, keyfi olarak işten çıkarılıp çıkarılmayacakları ya da gelir kaybı ile çocuklarına vakit ayırabilmek arasında bir tercihe zorlanıp zorlanmayacakları gibi birçok konuda çok daha yüksek kaygı duyumsamakta oldukları bilinmektedir (Norris ve Inglehart: 108).

İşsiz ya da düşük gelir sahipleri gibi güvencesiz ekonomik konumlardan kişilerin dini toplantılara daha sık katıldıkları gibi, sosyo ekonomik eşitsizliklerin yüksek gözlemlendiği toplumlarda dini toplantılara katılımın da daha yaygın gerçekleştiği 60 ölkelik bir örneklem üzerinden yapılan bir başka araştırmada da teyit edilmiştir. (Ruitter ve van Tubergen, 2009) 1990/2001 yılları arasında, 3 dalga içerisinde düzenlenen European/World Values Survey verileri üzerinden gerçekleştirilen araştırmada farklı din ve gelir düzeylerinden ülkeler karşılaştırılmış dini etkinliklere katılım değişkeni 11 bağımsız değişkenle etkileşimi itibariyle çözümlenmiştir. Kısaca özetlendiğinde, en yüksek etkileşimin, GINI katsayısı üzerinden yükselen gelir eşitsizliği ile gözlemlendiği, eşitsizlik artışının dini katılımı yükselttiği gibi gelir eşitsizliğinin hem yoksul hem de varıl sınıflar için aynı düzeyde dinselleşme sonucu verdiği sonucuna ulaşılmıştır.⁹

Norris ve Inglehart'ın çalışması ile aynı yıl içerisinde yayınlanan bir başka araştırmada ise ilk kez toplumlarda dinseliliğin yaygınlığı ile devletlerin üstlendikleri kamusal refah harcamalarının düzeyi arasında doğrusal bir etkileşim tespit edilmiştir. (Gill ve Lundsgaarde, 2004) Çalışmanın dinselilik değişkeni, "dini katılım", "dine atfedilen önem" ve "inancın rahatlatıcı etkisi" beyan oranları üzerinden belirlenmiştir.¹⁰ Sonuç olarak, kişi başına refah harcamaları yüksek ülkelerde dini ayınlara katılımın azaldığı gibi dine önem atfeden kişilerin genel nüfusa oranı da düşük çıkmaktadır. Çalışmada sekülerleşme doğrultusunda etkide bulunduğu varsayılmış modernleşme göstergelerinden; eğitim, iletişim ve kentleşme düzeylerinden sadece sonuncusunun belirgin bir ilave etkide bulunduğu, kamusal refah harcamalarının yükselişinin, uzun dönemde toplumların dini tutumları üzerinde (her ne kadar karar vericiler tarafından niyet edilmemiş olduğu söylenebilse de) olumsuz etkide bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bize göre, kamusal refah harcamalarının düzeyi ile dinselilik arasındaki, özellikle dini katılım boyutunda belirginlik kazanan bu etkileşim modernleşme paradigmasının sekülerleşme teorilerinde ekseriyetle göz ardı edilen, siyasi boyutunu yeniden ön plana almayı gerektirmektedir. Nitekim, gelişmiş ekonomilerde, sosyal ve bireysel riskleri asgariye indirirken koşut biçimde toplumlardaki gelir eşitsizliklerini de törpüleyen politikaların piyasaların gücünü dizginleyip piyasa yetersizliklerine müdahil olmayı hedef edinen refah devletleri ile tarih

⁹ Araştırmacılar bu değişkenden sonra en yüksek koşutluğu "dini sosyalizasyon" ve "savaş koşullarında yetişmiş olmak" değişkenlerinde tespit etmiş, ikinci değişkenden hareketle "kişisel ve toplumsal güvencesizliklerin toplumlar arası dini katılım farklarını açıklamakta tayin edici rol oynadığı sonucuna varmışlardır. (Ruitter, van Tubergen, 2009, Sy: 887)

¹⁰ Dini katılım "haftada en az bir kez dini ayine katıldıklarını beyan edenlerin oranı" üzerinden hesaplanmıştır. İkinci ve üçüncü kategori için kullanılan tabirlerin İngilizceleri şu şekildedir: "non-religious", "express to take comfort in religion".

sahnesine çıktıkları hatırlandığında, varoluşsal güvenlik düzeyi için ekonomik modernleşmeye eşlik eden ama her örnekte farklı kapasite ve biçimlerde karşımıza çıkan bir siyasi modernleşme doğrultusu olarak Refah Devletinin gelişkinlik düzeyinin de hesaba katılması gerekliliği fark edilecektir. Kısaca söylersek, sosyal refah hizmetlerine toplumların geniş kesimlerinin ulaşmalarını güvence altına alan, yurttaşlara yönelik sosyal destek sistemlerinin kuşatıcı ve cömert düzeylerde yapılandığı güçlü refah rejimlerinde bireylerin maruz kaldıkları sosyal ve bireysel risklerin telafi güvencesi ölçüsünde varoluşsal güvenlik düzeylerinin artacağı, buna karşın, bu güvencelerin evrensel bir biçimde sunulmadığı zayıf refah rejimlerinde ise, bu hizmetlere piyasadan istikrarlı biçimde erişim güvencesine sahip dar bir varlıklı zümre dışarıda bırakıldığında varoluşsal güvenlik kaygılarının toplumun geneli için daha yaygın bir şekilde duyumsanmaya devam edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.¹¹ Böylece geleneksel ekonomilerden sanayiye, oradan sanayi sonrasına doğru gelişmekte olan ancak aynı zamanda gelir dağılımının da görece adil gerçekleştiği toplumlarda, varoluşsal güvenlik düzeyi de tüm sınıf ve gelir düzeylerinde etkisi hissedilir biçimde kademeli olarak artmakta, buna bağlı olarak dini kurumlara olan talep ve dini değerlere verilen önem azalmaktadır¹² (Ruitter ve van Tubergen, 2009: 890, F.5).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Norris ve Inglehart varoluşsal güvenlik ile dinselilik arasındaki bu olumsuz korelasyonun açıklanmasına inancın, bireylerde risk ve belirsizlikler karşısında işlerliklerini sürdürebilmek için gereksindikleri bilişsel-duygusal işlevselliğine vurgu yaparak başlarlar. Buna göre, modern refah toplumlarında dinseliliğin gerileyişine neden olan temel etmen dini güvence (reassurance) gereksinimin aciliyetini yitirmiş olmasıdır. Kanımızca, bu hipotezden hareket etmekle, Norris ve Inglehart'ın kaynağını Bronislaw Malinowski'nin Trobriand yerlilerinin dinselilikleri üzerine yazılarından (Malinowski, 1990) alan Kaygı-Ritüel Yaklaşımını güncelleştirdiklerini söylemek yanlış olmaz.¹³ Buna göre, bireyler her ne kadar geleceğin neler getireceğini yalnız başlarına kavrayamaz ve öngöremez halde olsalar da bütün dünya dinlerinin, “yukarıda bir yerlerde” bir gücün yaşamı denetlendiğine dair inananlara bir teminat verdiği bilinmektedir. Dinler, tıpkı kimi seküler ideolojiler gibi inananlara, evrenin bir plan dahilinde işlediği dolayısıyla kurallara riayet edildiğinde (bu dünyada olmazsa ötekinde) arzulan sonuçların ulaşılabilirliği güvencesini telkin ederler. Bu inancın psikolojik etkisi, bireylerde stresi azaltıp, kaygılarını yatıştırarak

¹¹ Sekülerleşme ile refah devleti arasındaki ilişkinin sosyal refah perspektifinden tartışılması bize “Refah Devleti Rejimleri” ve “Enformel Güvenlik Rejimleri” olarak küresel bir tasnif olanağı sunmakta, refah devletinin zayıf yapılandığı toplumlarda, aile bağlarının üzerinde kadim bir sosyal sigorta ve dayanışma kurumu olarak dinin süregelen işlevselliğini aydınlatmaktadır. Ayrıntılı bir tartışma için bkz. (Başaran, 2019)

¹² Bu bağlamda 80'li yıllardan itibaren küreselleşme ve sanayi sonrası ekonomilerin ihtiyaçları doğrultusunda özellikle istihdam güvencesi ile yoksulluk desteklerinin hakediş kriterlerini daraltarak refah devletlerinin etkinlik düzeylerini dizginleyen neoliberal reformlara değinmek gereği duyulabilir. Ancak 20. yüzyıl boyunca refah politikalarının evriminin hızı değişmekle birlikte uzun vadede refah devletlerinin temel kurumlarının kuşatıcılığında bir gerileme manzarası sunmuyor oluşu dikkat çekicidir. (Garland, 2016: 112, 115; Brady, Beckfield ve Seeleib-Kaiser, 2005).

¹³ Kaygı Ritüel yaklaşımı, Malinowski'nin Trobriand adası yerlilerinin kıydan iç bölgelere doğru ilerledikçe farklılaşan ritüel düzenlemeleri üzerine gözlemleri üzerinden literatüre dahil olmuştur. Adada iç lagünler çevresinde yerleşik balıkçılar, tehlikesizce ve hiçbir belirsizlik ihtimali olmaksızın, zehir kullanarak avlanırlar ve istikrarlı biçimde ürün alırlar. Burada avlanmanın verimi tamamen balıkçının bilgi ve becerisine bağlıdır. Av öncesi herhangi bir dini (büyüsel) ayin (ritüel) gözlemlenmez. Buna karşı açık denizde avlanma hem tehlikelidir hem de verim çok değişkendir. Bundan dolayı kıyı köylerinde açık deniz balıkçılığı ile geçinen köylülerin lagün köylülerinden farklı olarak, avda korunma sağlayacak ve onlara iyi ürün bağışlayacak kapsamlı ayinleri mevcuttur. (Malinowski, 1990, Sy:20) Burada hareketle dinin psikolojik işlevselliği; inancın duygu düzenleyici, duygusal sorunlarla başetmede inananlara sunduğu stratejik katkı üzerinden ele alınmaya başlanacaktır. Psikolojik perspektiften ayrıntılı bir tartışma için bkz. (Argyle, 2000: 120/128).

dolaylı sorunlarına odaklanabilmelerini kolaylaştırmasıdır. Bundan dolayı güvensiz koşullarda bireyler ekseriyetle katı, öngörülebilir kurallara meylederler. Ne olmakta olduğunu tam olarak kavrayabilme arayışındadırlar çünkü risklerin mevcudiyeti onlara kararlarında çok az yanılı payı bırakmaktadır. Tersine görel olarak güvence altında yetişmiş bireylerde dini dogmaların temin ettikleri mutlak ve katı düsturlara daha az ihtiyaç duyulur ve müphemlik çok daha kolay tolere edilebilir. Böylece ekonomik olarak istikrarlı, güvenli modern toplumlarda, yoksulluk tehlikesini bertaraf eden temel kurumsal yapı ve görece eşitlikçi gelir dağılımı ile mümkün olan güvenlik duygusu, kuşaklar içerisinde mutlak kurallara talebi azaltarak başka diğer etkilerinin yanı sıra geleneksel dini normların gerileyişine de katkıda bulunacaktır (Norris ve Inglehart, 2004: 19).¹⁴

Eşitsiz toplumlarda, varoluşsal riskler karşısında inancın teskin edici işlevselliğinin önem kazanışı bize göre, ilki dolaylı ve gelir düzeyi ile koşul, diğeri doğrudan ve toplumun daha geniş bir kesimi üzerinde bilişsel etkide bulunmaya matuf iki biçimde gerçekleşebilir. Yazarların öne sürdükleri dolaylı etki esasen ekonomik koşulların bir yansımasıdır ve riskleri asgariye indirip olası zararları tazmin edecek güvenilir sosyal destek sistemlerinin zayıflığında çalışan sınıflardan çok daha geniş bir kesimde duyumsan “finansal güvencesizlik” koşullarının neden olduğu kaygı ve huzursuzluklara işaret eder. Böylece eşitsiz toplumlarda dinseliliğin yüksek işlevselliği basitçe, modernleşme ile yükselen varoluşsal güvenlik duygulanımının ekonomik olanakları ölçüsünde halen daha nüfusun görece dar bir kesimi için geçerli oluşu ile anlaşılır hale gelir.

Bununla birlikte eşitsizliğin en az dinselilik kadar istikrarlı diğer bazı sonuçları hesaba katıldığında varoluşsal güvenlik kaygıları ile dinselilik arasındaki nedensellik ilişkisinin daha dolaylı ve salt finansal güvenlik mekanizmalarına indirgenemeyecek çok faktörlü dinamiklerce de belirlendiği öne sürülebilir. Nitekim toplumlarda gelir eşitsizliği ile bazı sosyal problemlerin yaygınlık düzeyleri arasındaki birçok araştırmacıya¹⁵ teyid edilen koşutluklar düşünüldüğünde, bu problemlerin her birinin birer kaygı etmeni olarak eşitsiz toplumlarda yaşayan bireylerin varoluşsal güvenlik deneyimlerine tayin edici etkide bulunmakta oldukları varsayılabilir. Örneğin gelir eşitsizliği ile ortalama yaşam süresi ve bebek ölüm oranları arasında güçlü bir tek değişkenli korelasyon özellikle de varsıl ülkeler özelinde karşımıza çıkmaktadır. (Rees, 2009) Diğer yandan varoluşsal güvenlik endikatörleri arasında yer verilmemiş ve gelişmekte olan ülkeler kadar gelişmiş sanayi sonrası toplumlarda da yaygın kimi diğer kamusal problemler, başlı başına eşitsizliğin ulusal düzeyde ölçüldüğünde “kişisel güvencesizliğe” dair birçok belirteci beraberinde taşıyan kuşatıcı bir “vekil etmen” (proxy) olarak ele alınabileceğini düşündürmektedir. (Rees 2009: 4) Nitekim, eşitsiz toplumlarda yaşayan bireylerin şiddet içeren suçlara maruz kalma olasılıkları yüksektir. Bu toplumlarda yolsuzluk yaygın bir problemken,

¹⁴ Güvenli sekülerleşme kuramcılarının eşitsiz toplumlarda salt “inanç” eksenini üzerinden, güvence yoksunluğu koşullarında dinin öngörü ve denetim duygusu sağlayan psikolojik işlevselliğiyle sınırlı açıklamaları, özellikle hayatîyetini “mensubiyet” ve “davranış” boyutlarında tespit edebileceğimiz toplumsal bir işlevsellikle de ilintilendirilebilir. Dini ayin ve etkinliklere katılım, klasik kuramdan (Durkheim 1915) beridir sosyal dayanışma ve bütünleştirme işlevselliğiyle okunmuş, günümüzde de çağdaş toplumlarda hızla büyüyen birçok yeni dini hareket ve cemaatlerin özellikle mensuplarının piyasadan temin etmekte güçlük çektikleri sosyal sigorta ve refah hizmetlerine erişimine olanak sağladıkları farkedilmiştir. (Gill ve Lundskaarde, 2004, Davis, Robinson, 2015) Nitekim bir toplumsal kurum olarak din çalışan sınıflardan bireyler için, kanbağının üzerinde sosyal destek ağlarına erişimi temin ederek, geleneksel toplumlarda biricik, çağdaş toplumlarda ise (devletin yanında) temel sosyal refah aktörlerindedir. Bu doğrultuda varoluşsal kaygıları teskin edecek dayanışma cemaatleri yaratma gizil gücüyle dinlerin kurumsal önemini, bir başka yazımızda ayrıntılı olarak tartıştığımız için (Başaran, 2019) burada açıklama gereği duymuyoruz.

¹⁵ Yakın tarihli iki meta araştırma için bkz. (Layte, 2012) ve (Pickett, Wilkinson, 2015)

yaygın toplumsal normlar bunu kabul edilebilir bir davranış olarak kolaylaştırmaktadır. Öyle ki, kuşaklar arası gelir hareketliliği, yüksek gelir eşitsizliği gözlemlenen ülkelerde düşük gerçekleşmekte bu da bu ülkelerde meşru yollardan yaşam koşullarını düzelterek yükselme umudunun düşük kalmasına yol açmaktadır. Yukarıdaki bulguları destekler mahiyette, gelir eşitsizliği düzeyi ile toplumsal (kişilerarası) güven algısı arasında negatif koşutluğun bu toplumlarda bireylerin daha geniş toplumla entegrasyonunu zayıflatıp, sivil katılıma zarar verebildiği öne sürülmektedir. (Layte, 2012) Yine ulusal düzeylerde madde bağımlılığının gözlemlenme sıklığı, obezite ve bu problemlerle nedensel bir ilişkide olduğu varsayılan zihinsel rahatsızlıkların, (nevrotik ya da psikotik biçimlerde olsun) yaygınlığı ile gelir eşitsizliği düzeyi arasındaki pozitif korelasyon birçok araştırmacıya teyid edilmiştir. (Paul, 2005; Pickett, Oliver ve Wilkinson, 2006; Wilkinson ve Pickett, 2009; Rees, 2009)

Bize göre, eşitsizlikler ile dinsel düzeyi arasındaki koşutluğun nedensel ilintisi yukarıda sıralan sosyal problemlerden, şiddet, madde bağımlılığı, obezite ve zihinsel rahatsızlıkların gelir eşitsizliği ile nedensel etkileşimini açıklamak için ilkin Kate Pickett ve Richard Wilkinson tarafından önerilmiş olan Statü Kaygısı etmeni üzerinden de çözümlenebilir. Yüksek gelir eşitsizliği gözlemlenen toplumlarda toplumsal statü kaçınılmaz bir biçimde güvencesiz ve keskin karşıtlıklar doğrultusunda yapılanmakta bu da bireylerin statü duyarlılıklarını arttırarak, anksiyetik bir statü tasavvurunu yaygınlaştırmaktadır. Toplumsal statüye verilen aşırı önem ve mevcut statü ile barışık olmama durumu bütün toplumlarda statü hiyerarşisinde aşağı katmanlara doğru inildikçe yaygınlaşırken, eşitsiz ülkelerde olumsuz “benlik değerlendirmesine” (self evaluation) dalalet eden bu olgu tıpkı finansal varoluşsal güvenlik kaygıları gibi orta sınıflar içinde de yaygın bir fenomen gibi durmaktadır. Böylesi toplumlarda “Meslek ya da gelir düzeyi nedeniyle horgörülüp, yeterince saygı gösterilmiyor olma” kaygısı görece geniş bir toplum kesimi tarafınca paylaşılmakta, statü vurgulamak, daha fazla toplumsal kabul ve saygı görmek amacıyla, statü tüketimi (gösterişçi tüketim) bir araç olarak seçilirken, bu eğilime özellikle genç ergenler için bir statü ve özsaygı pekiştirme stratejisi olarak şiddete daha kolaylıkla yönelme eşlik etmektedir (Wilkinson ve Pickett, 2009; Layte ve Whelan, 2014; Buttrick ve Oishi, 2017).

Diğer yandan güvenli sekülerleşme kuramcıları, eşitsiz toplumlardan çalışan sınıfların dinselliğinin açıklamasını dini inancın finansal yetersizlik koşullarında sağladığı denetim ve güvence duygusu veren teskin edici etkisiyle sınırlandırmış görünmektedir. Varoluşsal güvenlik kaygılarından statü kaygılarına doğru bakışımızı çevirmek ise bizleri, dinin çağdaş toplumlarda halen etkisini sürdürmekte olan bir diğer bilişsel işlevine, statü yetersizliği kaygılarına hitap edebilecek, “özsaygı” ya da “olumlu benlik değerlendirme” desteğine yöneltecektir. Buna göre olumlu benlik değerlendirme ile dinsellik arasında özellikle dinselliğe olumlu değer atfedilen toplumlarda çarpıcı biçimde yükselen güçlü bir ilişki mevcuttur. Böyle toplumlarda dini kimlik taşımak, “iyi, ahlak sahibi, muteber bir kişi” olarak görülmek anlamına gelir ve böylece özellikle bu gereksinime daha yoğun ihtiyaç duyan kişilerde; toplumsal itibarla doğrusal bir ilişki içerisinde artışı ölçülebilen bireysel özsaygı ve kendilik sevgisi, dinsel inancın bilişsel işlevselliğine kanıt olarak değerlendirilmektedir (Batson, Stocks, 2004, Sedikides, Gebauer, 2014).

Sonuç olarak, sekülerleşme düzeylerini çözümlemek için, doğrudan eşitsizlik parametrelerine odaklanıp, bakışımızı finansal güvence kaygılarıyla sınırlandırılmış bir okumadan çok faktörlü kaygı yaratıcı dinamiklere doğru çevirmenin, toplumsal kabul, itibar ve prestij algıları dolayımından geçen daha geniş bir kültürel değerler düzeneğini ele almayı gerektireceği söylenebilir. Bize göre, sekülerleşme teorileri ile eşitsizlik çalışmalarının birlikte okunması her

iki alana dair henüz yeterince çözümlenmemiş, ampirik araştırmalarca zenginleştirilebilecek geniş bir sorunsallar alanına girişi vaatmektedir.

KAYNAKÇA

- Argyle, M., (2000). *Psychology and Religion*, London, Routledge
- Başaran, B., (2019), “Sosyal Refah ve Sekülerleşme: Sekülerleşme Kuramlarına Refah Rejimleri Perspektifinden Bir Bakış”, *Toplum ve Bilim* (149) 44-69
- Batson, C.D. ve Stocks, E.L., (2004). “Religion: Its Core Psychological Functions” içinde J. Greenberg, S. L. Koole, & T. Pyszczynski (Eds.), *Handbook of Experimental Existential Psychology* 141–155 Guilford Press.
- Buttrick, N.R ve Oishi, S., (2017). “The Psychological Consequences of Income Inequality”, *Personal Psychological Compass*, 11:e12304
- Bentzen, J.S., (2013) “Origins of Religiousness: The Role of Natural Disasters”, Discussion Papers 13 (02), University of Copenhagen, <https://ideas.repec.org/p/kud/kuiedp/1302.html>
- Berger, P., (2011). *Kutsal Şemsiye: Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*, Çev. Ali C., İstanbul: Rağbet.
- Brady, D., Beckfield, J. ve Seeleib-Kaiser, M., (2005). “Economic Globalization and the Welfare State in Affluent Democracies, 1975-2001”, *American Sociological Review*, 70, 921-948.
- Bruce, S., (2002). *God is Dead: Secularization in the West*. New Jersey: Wiley-Blackwell, Hoboken.
- Casanova, J., (1994). *Public Religions in the Modern World*. Chicago: University of Chicago Press.
- Casanova, J., (2007). “Rethinking Secularization: A Global Comparative Perspective”, *International Studies in Religion and Society*, 6, 7-22.
- Casanova, J., (2013), New Religious Movements as a Global Phenomenon Between Secularization, Religious Revival and Fundamentalism, https://weltkirche.katholisch.de/Portals/0/Dokumente/DBK_NRB_Casanova_New_Religious_Movements.pdf
- Davis, N. ve Robinson, R., (2015). *Dinsel Hareketler ve Sosyal Refah: Mısır, İsrail, İtalya ve ABD*, Çev. Hasan Ş., İstanbul: İletişim.
- Durkheim, E., (2005). *Dini Hayatın İlk Biçimleri*, Çev. Fuat A., İstanbul: Ataç.
- Dobbelaere, K., (2004). *Secularization: An Analysis at Three Levels*, London: PIE.
- Ertit, V., (2019). *Sekülerleşme Teorisi*, Ankara: Liberte.
- Garland, D., (2016). *The Welfare State: A Very Short Introduction*, Oxford: The Oxford University Press
- Gallup/wi, (2017). A Global Report on Religion, <http://gallup.com.pk/wp-content/uploads/2017/04/Global-Report-on-Religion-2.pdf>
- Gill, A. ve Lundsgaarde, E., (2004). State Welfare Spending and Religiosity: A Cross-National Analysis. *Rationality and Society*, 16 (4), 399–43.
- Immerzeel, T. ve van Tubergen, F., (2013) “Religion as Reassurance? Testing the Insecurity Theory in 26 European Countries”, *European Sociological Review*, 29 (2). 359-372
- Layte, R., (2012), “The Association Between Income Inequality and Mental Health: Testing Status Anxiety, Social Capital, and Neo-Materialist Explanations”. *European Sociological Review*, 28, 498-511

- Layte, R. ve Whelan, C., (2014) "Who Feels Inferior? A Test of the Status Anxiety Hypothesis of Social Inequalities in Health", ESRI Working Paper, No. 476, The Economic and Social Research Institute (ESRI), Dublin
- Luckmann, T., (1967). *The Invisible Religion*, London: Macmillan.
- Malinowski, B., (1990). *Büyük, Bilim ve Din*, Çev. Saadet Ö., İstanbul: Kabcacı.
- Natcen, (2016). "Religion in Britain", <http://natcen.ac.uk/blog/religion-in-britain-in-2016>
- Norris, P. ve Inglehart, R.. (2004). *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Norris, P. ve Inglehart, R., "Uneven secularization in the United States and Western Europe", *Democracy and the New Religious Pluralism* (OUP, 2007) içinde Paul, G., (2005). "Cross-National Correlations of Quantifiable Societal Health with Popularity Religiosity and Secularism in the Prosperous Democracies". *Journal of Religion & Society*. 7: 1-17.
- Pew, (2012), "Nones on the rise", <https://www.pewforum.org/2012/10/09/nones-on-the-rise/>
- Pew, "America's changing religious landscape", 2015, <https://www.pewforum.org/2015/05/12/americas-changing-religious-landscape/>
- Pew Research Center. (2018) "The Age Gap in Religion Around the World", Haziran, <http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/11/2018/06/14112107/ReligiousCommitment-FULL-WEB.pdf>
- Pickett, K., Oliver, J. ve Wilkinson, R., (2006). "Income Inequality and the Prevalence of Mental Illness: A Preliminary International Analysis." *Journal of Epidemiology and Community Health*, 60, 646-47.
- Pickett, K. ve Wilkinson, R., (2009). *Spirit Level: Why Greater Equality Makes Societies Better*, London: Bloomsbury.
- Pickett, K. ve Wilkinson, R., (2015). "Income Inequality and Health: A Causal Review" *Social Science & Medicine*, 128. 10.1016/j.socscimed.2014.12.031.
- Rees, T.J., (2009). "Is Personal Insecurity a Cause of Cross-National Differences in the Intensity of Religious Belief?", *The Kripke Center*, 11.
- Ruiter, S. ve Van Tubergen, F., (2009). "Religious attendance in cross-national perspective: A multilevel analysis of 60 countries", *American Journal of Sociology*, 863-895.
- Sedikides, C. ve Gebauer, J.E., (2014). Religion and the self. içinde V. Saroglou (Ed.), *Religion, Personality, and Social Behavior*, 46-70.
- Scheve, K. ve Stasavage, D., (2006). "Religion and preferences for social insurance", *Quarterly Journal of Political Science*, 1(3), 255-286
- Sibley, C. G. ve Bulbulia, J. (2012). "Faith after an Earthquake: A Longitudinal Study of Religion and Perceived Health Before and After the 2011 Christchurch New Zealand Earthquake", *PloS ONE*, 7(12), <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0049648>
- "People of no religion outnumber Christians in England and Wales", (2016) <https://www.theguardian.com/world/2016/may/23/no-religion-outnumber-christians-england-wales-study>
- Wilson, B.R., (1967). *Religion in Secular Society*. Oxford: Oxford University Press.

EXTENDED ABSTRACT*GENİŞLETİLMİŞ ÖZET***SOCIAL STATUS AND INCOME INEQUALITY THROUGH THE LENS OF
SECULARIZATION THEORIES**

What is the relationship between secularization and social status? Does social status anxiety interact with levels of secularization? If so how does this correlation work? In this study we start by classical theories of secularization explaining secularization in micro levels in an historical process overlapping with modernization. Classical secularization theories see the motor behind secularization as societal differentiation and specialization with continuing rationalization. According to classical literature these dynamics are what makes religion dysfunctional and irrelevant to modern societies. Although the model generally applies to Western and modern societies globally there are some exceptions to which a new theory called Secure Secularization Approach is relevant to address. First suggested by Pippa Norris and Ronald Inglehart, Secure Secularization posits a correlation between levels of existential security in tandem with the indicators of human development index and secularization in modern countries. Income Inequality measured by GINI index seems also to be a proxy indicator for relative status anxieties felt by general population in a given country. Social status is sharply defined, highly emphasized and insecure in countries with high income inequality. This is what according to our theorists functionalize religion in countries such as United States as defined by high levels of income inequality and status anxieties felt by middle classes. Generalizing on this approach we can posit as this accounts for different secularization levels which could not be accounted with the classical approach. Especially highly unequal societies both modernizing and post industrial can be taken in the same category with similar secularization levels. This also calls into question the dynamics of secularization economically grounded as societal differentiation of specialization. Dynamics of political modernization, high levels of redistribution of income, safety nets, generous welfare programs and many other indicators of strong welfare regimes seems to be the most important factors for the ongoing dysfunctionalization of religion in the modern countries. For a general model we believe this interaction of feeling of security with secularization can be explained with reference to religions critical cognitive (emotional) functionality in contemporary societies. Theorists of secure secularization seems to be too much relying on cognitive dimension and content themselves with an explanation for, soothing stress relief functions of religious beliefs for persons in insecure conditions. However, in addition to this, one can equally argue for other psychosocial functions which becomes more important in unequal societies, that is relieving feelings of status deficit, building self esteem and positive self-evaluations. In unequal societies where the social status is defined in contrasting terms, religiosity with its status attributive contribution seems to be at the forefront not only for lower classes but also for top tier classes in insecure status conditions. Religious faith both as a source of self worth and an instrument for self enhancement can relieve status anxieties and support individuals functionality in insecure environments. Readings of secularization theories through a sociopolitical perspective can enrich our understanding of how social status functions in modern societies. Conversely through studies of status anxieties in contemporary society one can get a more encompassing understanding for modern meanings of religiosity.

KATKI ORANI BEYANI VE ÇIKAR ÇATIŞMASI BİLDİRİMİ

Sorumlu Yazar <i>Responsible/Corresponding Author</i>	Dr. Öğr. Üyesi Barış Başaran			
Makalenin Başlığı <i>Title of Manuscript</i>	Sekülerleşme Teorileri Merceğinden Gelir Eşitsizliği ve Toplumsal Statü			
Tarih <i>Date</i>	24/06/2022			
Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme vb.) <i>Manuscript Type (Research Article, Review etc.)</i>	Derleme Makalesi			
Yazarların Listesi / List of Authors				
<i>Sıra No</i>	Adı-Soyadı <i>Name - Surname</i>	Katkı Oranı <i>Author Contributions</i>	Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Destek ve Teşekkür (Varsa) <i>Support and Acknowledgment</i>
1	Barış Başaran	%100	Yoktur.	-